

Šiesta časť

DOZVUKY

22

Ako prežiť obhajobu

Keď dokončíte bakalársku alebo magisterskú diplomovú prácu, je vaša úloha hotová. Vašu prácu oznámujú, ale známka nebude vo vašich rukách. Ak však pracujete na dizertačnej práci na PhD, čaká vás ďalšia úloha – ústna obhajoba. Tu budú od vás očakávať, že „obhájite“ svoju prácu a vaše vystúpenie bude mať vplyv na výsledok. Napríklad, v Británii môže vaša práca prejsť, od vás sa však môže vyžadovať, aby ste ešte raz zopakovali obhajobu, ak bol váš výkon slabý.

Priebeh obhajoby sa bude líšiť medzi rôznymi univerzitami a štátmi. Vo Veľkej Británii vymenujú odborného externého skúšajúceho mimo vašej univerzity, ktorý povedie skúšku a bude vám klásť otázky. Ďalšie otázky vám položí interný skúšajúci, ktorý nemusí byť až taký odborník na vašu oblasť.

V iných štátoch vám môže klásť otázky oveľa viac akademikov. Napríklad v severných krajinách vám bude klásť otázky menovaný externý „oponent“. Ústna obhajoba bude verejnou udalosťou, a môžu sa zapájať aj ľudia z publika.

V Škandinávii predstavuje fakultný učiteľský zbor skôr pasívnych pozorovateľov dialógu medzi oponentom a kandidátom. Naopak, v Severnej Amerike predstúpíte pred zbor fakultných profesorov, ktorí vám všetci budú môcť klásť otázky. Charakter tohto dialógu sa môže výrazne meniť, ako poukazuje istý americký text:

Obhajoba siaha od príjemného rituálu, v rámci ktorého študent verejne odprezentuje svoje zistenia zhromaždeniu vnímavých „kolegov“, až po mučivejšie vyšetrovanie kvality dizertačnej práce a výsluch kandidáta zo strany nesympatickeho profesorského zboru (Rudestan a Newton, 1992, s. 142).

PRÍPRAVA NA OBHAJOBU

Skúšajúci potrebujú čas na to, aby si prečítali vašu dizertáciu. Aj oni majú dosť nabitý kalendár. Preto budete mať pravdepodobne jeden až tri mesiace medzi odovzdaním dizertácie a ústnou obhajobou. Ako by ste mali stráviť tento čas?

V týždňoch nasledujúcich bezprostredne po odovzdaní práce, keď je obhajoba ešte ako-tak vzdialená, zaslúžite si nejaký čas na oddych po námahe – aj keď prestávka predstavuje pre študentov zamestnaných na plný úväzok často nedostupný luxus. Keď sa však začne ústna obhajoba blížiť, bude užitočné, aby ste si urobili nejakú prípravu.

Táto príprava môže mať mnoho podôb, ktoré uvádzam v tabuľke 22.1.

Po prvé, Phillipsová a Pugh odporúčajú, že zhrnutie si každej strany hotovej dizertačnej práce do jednej vety môže predstavovať účinný spôsob, ako si znovu prejsť celú svoju prácu, aby ste boli úplne v obraze vo váš veľký deň. Toto zhrnutie by ste potom mali využiť ako základ pre rozhodovanie, ktoré body budete vysvetľovať na obhajobe.

Po druhé, teraz nastal správny čas, aby ste si preskúmali prácu skúšajúcich. Ak si prečítate ich najnovšie články, môžete získať dobré informácie o tom, z akej perspektívy vám budú klásť otázky a možno dokážete nájsť aj nejaké prepojenia medzi vašou a ich prácou – aj keby ste sa mali najskôr poradiť so svojim školiteľom, či to bude vhodné.

Napokon sa pokúste nájsť niekoľkých spolužiakov alebo láskavých členov fakulty, ktorí by boli ochotní s vami simulovať ústnu obhajobu.

ÚSTNA OBHAJOBA

Pamätajte, že v dôsledku svojho výskumu ste teraz odborník. To môže znamenať, že viete o svojej téme viac než skúšajúci. Ako hovoria Kjell Rudestam a Rae Newton:

V najlepšom prípade predstavuje ústna obhajoba príležitosť zväziť a sformulovať dôsledky vášho výskumu [pre] vašu vlastnú disciplínu a obdržať výzvu zo strany skúšobnej komisie, aby ste si uplatnili svoj nárok zasadiť medzi nich ako uznávaný expert vo svojej oblasti výskumu (1992, s. 142).

To, že ste „uznávaným expertom“, vás neoprávňuje, aby ste sa vyžívali v odbornom žargóne. Naopak, odbornosť zahŕňa aj schopnosť vysvetliť svoju prácu jednoduchým spôsobom a dať ju do súvisu s prácou druhých.

Tabuľka 22.1 Príprava na ústnu obhajobu dizertačnej práce

- Prejdite si ešte raz svoju prácu.
- Pripravte si zoznam bodov, ktoré chcete vysvetliť.
- Informujte sa o práci externých a interných skúšajúcich.
- Precvičte si simulovanú obhajobu pred publikom.

Zdroj: Čiastočne upravené podľa Phillipsovej a Pugh, 1994, s. 140; Cryerová, 1996, s. 190–198.

Buďte preto pripravený zhrnúť na ústnej obhajobe svoj výskumný problém, príspevok vášho výskumu a to, čo by ste urobili inak. Pamätajte, že ústna obhajoba nepredstavuje pamäťový test. Preto budete mať v prípade potreby možnosť nahliadnuť do svojho textu práce.

Aby som tieto fakty trochu skonkrétnil, uviedol som v záverečnej časti tejto kapitoly niekoľko podrobností o istej švédskej dizertačnej práci, ktorú som hodnotil v septembri 1998. Aj keď sú otázky, ktoré som kládol ako oponent, samozrejme viazané na túto konkrétnu dizertáciu, som presvedčený, že vám pomôžu utvoriť si predstavu o type otázok, špecifických aj všeobecných, ktoré skúšajúci otvárajú na ústnych obhajobách dizertačných prác.

Ako poukázal Clive Seale (osobná korešpondencia), dôvtip, ktorý potrebujete na ústnej obhajobe, je dosť podobný tomu, ktorý potrebujete na pohovor do zamestnania (pozri kapitolu 25). V obidvoch situáciách pomáha, ak ste dosť asertívny, no rešpektujete vedomosti a skúsenosti osoby, ktorá vedie pohovor. V tabuľke 22.2 ponúkam niekoľko tipov na obhajobu podľa tohto vzoru.

VÝSLEDKY

Na väčšine britských univerzít môžu byť výsledky ústnej obhajoby dizertačnej práce nasledovné (pozri aj Phillipsová a Pugh, 1994, s. 142–145):

- Okamžité udelenie titulu PhD. – často s určitými menšími úpravami a vylepšeniami.
- Požiadavka, aby ste napravili niektoré slabé stránky, ktoré identifikovali v práci skúšajúci (výsledok typu „áno, ale ...“, ako ho nazývajú Phillipsová a Pugh, 1994, s. 143), a stanovený čas (až do dvoch rokov), dokedy to máte vykonať.
- Dizertačná práca prejde, no vy neurobíte ústnu obhajobu, pričom získate možnosť zopakovať ju neskôr, po období až do jedného roka.
- Skúšajúci považujú vašu dizertačnú prácu za nedostatočnú a nevidia spôsob, ako by sa mohla úspešne prepracovať, ponúknú vám však nižší titul MPhil.
- Úplné zlyhanie bez možnosti opätovného predloženia a bez ponuky nižšieho titulu.

Tabuľka 22.2 Tipy na ústnu obhajobu

- Vždy sa opýtajte, ak ste nerozumeli otázke; ak je to tak, požiadajte o podrobnejšie vysvetlenie.
- Vyhýbajte sa jednoslovným alebo jednovetným odpovediam, a to aj vtedy, keď je otázka „zavtorená“. Využívajte otázky ako príležitosť vysvetliť svoj názor na základe vytvárania súvislostí medzi otázkami a vecami, ktoré chcete povedať.
- Vyhýbajte sa príliš dlhým odpovediam, ktoré zabiehajú ďaleko od pôvodnej otázky.
- Keď sa skúšajúci opýtajú, či je ešte niečo, na čo sa neopýtali, nahliadnite do zoznamu bodov, ktoré chcete objasniť.
- Požiadajte školiteľa, aby si robil poznámky o otázkach a odpovediach. Bude to veľmi užitočné, ak treba prepracovať prácu alebo z nej niečo publikovať.

Zdroj: Upravené čiastočne podľa Sealea (osobná korešpondencia).

Napriek vašim najhorším obavám je úplne neobhájenie zriedkavé. Nesúvisí to ani tak s dobrou vôľou vašich skúšajúcich, ako so skutočnosťou, že školiteľ málokedy od-

poruči predloženie práce, ak nie je presvedčený, že vaša práca má dostatočnú šancu prejsť – aj keď aktuálna disciplinárna politika Britskej rady pre ekonomický a spoločenský výskum voči katedrám, ktorých štipendistom trvá viac ako štyri roky, kým predložia prácu, to môže zmeniť.

Ak prácu obhájite, nezabudnite požiadať o odporúčanie, ktoré časti vašej práce by ste mohli publikovať, akým spôsobom by ste ich mali prepracovať alebo skrátiť, a do ktorých časopisov by bolo najlepšie ich poslať. A teraz choďte oslavovať!

PREPRACOVANIE PRÁCE PO ÚSTNEJ OBHAJOBE

V Británii sa bežne stáva, že skúšajúci požadujú určitým spôsobom prepísať dizertačnú prácu skôr, než jej umožnia prejsť. Po diskusii so školiteľom vám poskytnú určitý čas na prepracovanie – za normálnych okolností šesť až osemnásť mesiacov.

V nadväznosti na Sealea (osobná korešpondencia) vám predkladám niekoľko tipov, ktorých by ste sa mali držať, keď budete prepracovávať dizertačnú prácu na opätovnú obhajobu:

- Spíšete zoznam hlavných bodov kritiky.
- Dbajte na to, aby sa korekcie v práci zaoberali všetkými týmito bodmi.
- Keď budete prácu opäť odovzdávať, odovzdajte spolu s ňou zvláštny list papiera, na ktorom uvediete, ako ste porozumeli jednotlivým bodom kritiky, ako ste ich vyriešili a čísla strán, na ktorých ste to vykonali.

PRÍPADOVÁ ŠTÚDIA: PRÍKLAD ÚSTNEJ OBHAJOBY DIZERTAČNEJ PRÁCE

Vesa Leppanen je švédsky občan fínskeho pôvodu. Svoju obhajobu dokončil na Katedre sociológie na univerzite v Lunde vo Švédsku. Mňa menovali za jeho oponenta, pretože Vesova práca súvisela s mojou z analytického (obidvaja pracujeme s analýzou konverzácie) aj z obsahového hľadiska (obidvaja sme skúmali komunikáciu medzi profesionálmi v zdravotníctve a pacientmi).

Zhrnutie dizertačnej práce

Vesa skúmal interakcie medzi švédskymi ambulantnými sestrami a ich staršími pacientmi. Tieto interakcie prebiehali buď u pacientov doma alebo na klinike. Ich primárny klinický účel spočíval vo vykonaní bežných úloh, ako je meranie tlaku krvi alebo podanie injekcie. V priebehu týchto stretnutí samozrejme vyvstali aj iné veci – od otvárania problémov zo strany pacientov až po poskytovanie poradenstva zo strany sestier. Vzorka 32 konzultácií predstavovala viac než desať hodín interakcií zaznamenaných na video a prepísaných – polovica z nich v strediskách primárnej starost-

livosti a polovica u pacientov doma. Štandardný zápis pre potreby analýzy konverzácie sa robil na zvukovú pásku. Informácie o neverbálnych aktivitách sa umiestňovali vo forme opisov bezprostredne nad to miesto v prepise, kde sa odohrali.

Skúmali sa štyri základné témy:

- Interakčné úspechy vyšetrení a liečebných zákrokov,
- popisovanie starostí zo strany pacientov,
- informovanie pacientov o výsledkoch vyšetrení,
- poskytovanie poradenstva o správaní súvisiacom so zdravotným stavom.

V závere dizertačnej práce sa nachádza zhrnutie výskumných zistení, praktické odporúčanie, že takéto dáta sú veľmi vhodné pri tréningoch sestier (a mnohých iných ľudí z praxe), a niekoľko všeobecných záverov pre výskum v budúcnosti. Požiadavka skúmať zdanlivo bezproblémové výskumné prostredie a dáta vhodne pripomína požiadavku Harveyho Sacksa (1992) pred tridsiatimi rokmi, objavíť nevšedné vo všednom.

Moje otázky

V čom vidíte hlavný prínos svojho výskumu?

Urobili by ste teraz niečo inak?

Kapitola 4 o vyšetreniach a liečebných zákrokoch je veľmi „popisná“ a zakladá sa na jednom rozsiahlom prípade. Súhlasíte?

Na str. 88 vysvetľujete, že táto kapitola slúži ako východisko pre ďalšie tri kapitoly, v ktorých sa zaoberáte dátami. Môžete však povedať niečo viac, napr. stretli ste sa niekedy s odmietnutím vyšetrenia? Museli zdravotné sestry niekedy pracovať na tom, aby získali súhlas?

(Nasleduje niekoľko podrobných otázok o analýze dát. Potom prichádza niekoľko všeobecnejších bodov.)

Vaše dáta pochádzajú v rovnakom pomere z domácností a z kliniky. Prečo ste sa nerozhodli systematicky porovnať tieto rozdielne prostredia? Nepredstavujú kliniky a domácnosti veľmi rozdielne zdroje? (Zmieňujem sa o jednej z mojich predchádzajúcich dizertačných prác, ktorú napísala Maura Huntová. Táto skúmala problémy, s ktorými sa môžu stretávať komunitné zdravotné sestry na začiatku práce u pacientov doma. Takisto hovorím o práci A. Peräkyläho o používaní röntgenových snímok a ultrazvukových vyšetrení zo strany lekárov na „dokázanie“ diagnózy pacientom.)

Vaše použitie obrazového materiálu. Spomínam si, že sme hovorili o vašich dátach z videozáznamov o dotýkaní sa pacientov zo strany sestier, keď som bol v Lunde

v marci 1996. Podrobne sa nimi však zaoberáte iba na stranách 213–218, kde využívate video na poukázanie, ako sestry zdôrazňujú poskytovanie poradenstva zanechaním iných aktivít, upreným pohľadom na pacienta a mávaním s fľaštičkou s tabletkami. Prečo pracujete v iných častiach tak málo s dátami z videozáznamov?

(Hovorím o rozličných možných spôsoboch využitia dát z videozáznamov, ktoré by mohli podporiť dizertačnú prácu.)

Nikdy ste neposkytli spätnú väzbu sestrám, ktoré sa zúčastnili na výskume? Prečo nie?

Jediný váš praktický záver sa týka významu podrobného výskumu tohto typu pre odborný tréning. Úplne s tým súhlasím, nie je však ešte nič, čo by ste mohli povedať?

Vaša diskusia o analytických dôsledkoch vášho výskumu nie je veľmi špecifická. Ako vaša práca posunula vpred iné všeobecne známe (menované) výskumy a zistenia?

Moje poznámky na záver

Je to fascinujúca, podrobná a systematická štúdia s veľkým analytickým prínosom. Veľa som sa pri jej čítaní dozvedel. Je to taktiež exemplárny prípad, na základe ktorého sa môžu sestry a začínajúci výskumníci dozvedieť veľa o hodnote analytickej logiky analýzy konverzácie.

Najlepšie časti boli podľa mňa:

- 1 Viaceré časti kapitoly 5. Po prvé, najpodrobnejšia práca s inštitucionálnymi dátami týkajúca sa pozicioningu a fungovania otázky: „Ako sa máte?“. Po druhé, diskusia o tom, ako pacienti dosahujú, že si sestry vypočujú ich výpovede o ich starostiach.
- 2 Časti kapitoly 7. Predovšetkým to, ako sestry nachádzajú správnu pozíciu na poskytnutie poradenstva.
- 3 Nezvyčajne živá kapitola o metódach (alebo postupoch). Popisujete v nej peknú prirodzenú históriu vášho výskumu a podávate pôvabný výklad etnografickej práce, ktorá mu predchádzala.
- 4 V celej práci sa mi páčil váš nepredpojatý postoj a otvorenosť, najmä voči kritickej kombinácii analýzy konverzácie a etnografie (napr. str. 44).

Samozrejme, ako poukazujete, zlé správy sa zvyčajne odkladajú. Tak je to aj v tomto prípade. V skutočnosti mám však iba dve výhrady. Prvá sa týka vášho trochu obmedzeného využitia dát z videozáznamov. Druhá mieri na podcenenie praktického významu vášho výskumu z vašej strany.

V rámci tak dobre vykonanej dizertačnej práce sú to však malichernosti. Nedočkavo vás podporujem v tom, aby ste prepracovali časti z vašej práce na články do časopisov. Predovšetkým:

- Vaše výborné zhrnutie a kritika väčšiny výskumov zameraných na zdravotné sestry (s. 21–27) má veľký význam v oblasti presiaknutej hrubým pozitivizmom a romantizmom.
- Váš výklad o zručnostiach pacientov pri pozicionovaní výpovedí o ich starostiach je veľmi originálny a vhodný na publikovanie (s. 110–128). Možno by ste ho mohli skombinovať a porovnať (s. 130–131) s Jeffersonom o každodennom rozprávaní o problémoch, alebo tá druhá téma by mohla tvoriť samostatný článok.
- Časti kapitoly 7, v ktorých porovnávate vaše zistenia s inými (menovanými) výskumami o poskytovaní a prijímaní poradenstva, sú takisto veľmi vhodné na publikovanie.

Záver

Veľmi ma teší, keď môžem povedať, že Vesovi jeho miestna komisia udelila titul PhD. Dr. Leppanen má miesto prednášateľa na jednej švédskej univerzite a jeho školiteľka, profesorka Ann-Mari Sellerbergová, získala veľký grant pre obidvoch na výskum telefonického poradenstva zo strany komunitných zdravotných sestier.

Všeobecné závery

- 1 Moje prvé dve otázky sú dosť štandardné na ústnych obhajobách dizertačných prác, a síce:

„V čom vidíte hlavný prínos svojho výskumu?“

„Urobili by ste teraz niečo inak?“

Oplatí sa pripraviť si odpovede na takéto otázky!

- 2 Pripravte sa na konštruktívnu kritiku vašej analýzy, napr.:

„Kapitola 4 o vyšetreniach a liečebných zákrokoch je veľmi ‚popisná‘ a zakladá sa na jednom rozsiahlom prípade. Súhlasíte?“

Toto je pekný príklad otázky, na ktorú by nebola vhodná jednoslovná odpoveď. Správnu stratégiu v tomto prípade môže predstavovať čiastočný súhlas, pričom však upozorníte na opačné dôkazy v inej časti.

- 3 Pripravte si obhajobu svojich metód a výberu prípadov, napr.:

„Vaše dáta pochádzajú v rovnakom pomere z domácností a z kliniky. Prečo ste sa nerozhodli systematicky porovnať tieto rozdielne prostredia?“

Ak je to možné, vysvetlite, aké výhody vyplývajú z toho, že ste takéto porovnanie neurobili.

- 4 Buďte pripravený na diskusiu o ďalšom prínose vášho výskumu pre vašu disciplínu a (ak to pripadá do úvahy) aj pre ľudí z praxe a zákonodarcov.
- 5 Očakávajte, že vám skúšajúci poskytnú odporúčania, ktoré časti vašej práce by sa mohli publikovať (pozri moje poznámky na záver).

ZHRNUTIE

Využite čas po odovzdaní dizertačnej práce a urobte si zoznam bodov, ktoré chcete objasniť na obhajobe. V tomto období si zistíte aj informácie o prácach vašich skúšajúcich. Pokúste sa navyše pocvičiť sa na simulovanej obhajobe pred druhými spolužiakmi.

Na ústnej obhajobe sa vždy opýtajte, ak nerozumiete otázke, a ak je to tak, požiadajte o podrobnejšie vysvetlenie. Vyhýbajte sa jednoslovným alebo jednovetným odpovediam aj na „zatvorené“ otázky. Využite otázky ako príležitosť na vysvetlenie svojich názorov, a to tak, že dáte do súvisu otázky a veci, ktoré chcete povedať. Vyhýbajte sa však príliš dlhým odpovediam, ktoré sa odklonia veľmi ďaleko od pôvodnej otázky. Napokon, ak sa vás skúšajúci opýtajú, či je ešte niečo, na čo sa neopýtali, pozrite sa do svojho zoznamu pripravených bodov.

Rovnako dobrý je nápad požiadať svojho školiteľa, aby robil poznámky o otázkach a odpovediach. Veľmi sa vám to zíde, ak náhodou budete prepracovávať svoju prácu alebo publikovať nejakú časť z nej.

Ďalšie čítanie

Najlepšie návody, ako sa pripraviť na ústnu obhajobu, predstavujú: *The Research Student's Guide to Success* (Open University Press, 1996) od Pat Cryerovej, kapitola 19; a *How To Get a PhD* (2. vyd., Open University Press, 1994) od Estelle Phillipsovej a Dereka Puga, kapitola 10.

Návod z amerického prostredia predstavuje kniha Kjella Rudestama a Rae Newtona: *Surviving Your Dissertation* (Sage, 1992), kapitola 8.

Cvičenie 22.1

Prečítajte si aspoň jednu knihu alebo časopisecký článok od každého z vašich skúšajúcich, aby ste si zistili informácie o ich publikovaných prácach. Pri čítaní si robte poznámky o nasledujúcich bodoch:

- 1 Aký „model“ spoločenskovedného výskumu (pozri kapitolu 6) využívajú? Nakolko sa líši alebo dopĺňa váš model? Aké užitočné poznatky sa môžete dozvedieť na základe týchto rozdielov alebo podobností?
- 2 Rozpracúvajú tieto práce nejaké teoretické otázky, metodologické inovácie alebo dôležité zistenia, ktoré súvisia s vašou vlastnou prácou? Ak áno, ako ich môžete zakomponovať do obhajoby? Ak nie, ako môžete prejavovať rešpekt voči prístupu vašich skúšajúcich a súčasne si stáť za svojím prístupom?
- 3 Preskúmajte v tých materiáloch štýl písania. Nakolko sa líši od vášho vlastného? O čom hovoria tieto rozdiely (alebo podobnosti)? Vyjadrujú, napríklad, iba odlišné požiadavky (povedzme) odborného časopisu a výskumnej dizertačnej práce, alebo sú to základné rozdiely v povahe a postojoch?

Cvičenie 22.2

Po prepracovaní práce požiadajte svojho školiteľa alebo niekoľkých vašich spolužiakov, ktorí poznajú váš výskum, aby sa s vami zahrli na ústnu obhajobu. Vyskúšajte si svoju zručnosť odpovedať na ich otázky podľa tabuľky 22.2 a s použitím pripraveného zoznamu bodov, ktoré chcete objasniť.